

Anayasa Hukuku ve Vatandaşlığın Birlikteliği: Anayasal Vatandaşlık Kavramına Giriş

Gökhan Çinkara¹ , İsmail Doğukan Bölüköğlu²

¹ Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi, Ankara, Türkiye
gcinkara@gmail.com (Sorumlu Yazar/Corresponding Author)

² Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye dogukanbolukoglu@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 22.04.2020

Kabul: 27.06.2020

Yayın: 30.06.2020

Anahtar Kelimeler:

Anayasal kimlik,

Post Milliyetçi

Dönem,

Anayasa Hukuku,

Anayasal

Yurtseverlik.

Bu akademik çalışmada, anayasa hukuku ve siyaset bilimi özelinde, anayasal vatandaşlık kavramının İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki tarihsel gelişimi, siyaset bilimi teorisi olarak tanımlanması, disiplinler arası bilimsel çalışmaların anayasal vatandaşlık konseptine katkısı, anayasal vatandaşlık kavramına getirilen eleştiriler ve anayasal vatandaşlık kavramının teorisyenleri tarafından eleştirilere ilişkin açıklamalar ele alınmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nda ırka ve etnik yapıya dayalı siyaset (Nazi Almanyası özelinde) soykırım, işkence ve toplama kampları (Amerikalı Japonların toplama kamplarına alınması, Yahudi toplama kampları ve Yahudi soykırımı) gibi savaş suçlarını ve insan hakları ihlallerini doğurmuştur. Liberal demokratik anayasal sistemin İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan insan haklarını ihlallerinin yeniden yaşanmasını engelleyeceği öngörülmüştür. Anayasal vatandaşlık konsepti liberal demokratik değerlerin anayasal normlar olarak yer almasıyla toplumu oluşturan bireylerin anayasal normlar ekseninde birlik ve beraberlik sağlaması düşüncesinden doğmaktadır. Toplumun anayasal normlara olan bağlılığı ve liberal değerler ile bireylerin birbirine gösterdiği saygı anayasal vatandaşlık olarak tanımlanmaktadır.

Anayasal vatandaşlık kavramı bir siyaset bilim teorisi olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, post-milliyetçi dönemde Batı Almanya'da ortaya çıkmış bir kavramdır. Anayasal vatandaşlık kavramı temelinde geleneksel toplumsal kimlik tanımının aksine post-geleneksel (etnik, ulusal kültürel ve tarihsel değerlerden faydalanılmadan) bir toplumsal kimlik tanımlanmıştır. Dolf Sternberger tarafından 1979 yılında Batı Almanya'da ilk kez siyaset bilimi literatüründe anayasal vatandaşlık kavramı kullanılmıştır. Sonrasında anayasal vatandaşlık kavramı Jürgen Habermas tarafından geliştirilmiş ve liberal değerler ekseninde yeniden düzenlenerek İngilizce literatüre kazandırılmıştır. Jan-Werner Müller tarafından ise anayasal vatandaşlık kavramı detaylandırılmış, toplumsal birlik ve beraberliğin yasama ve yürütme faaliyetlerine, devletin kamusal otoritesine ilişkin anayasal normlar üzerinde olmasının yeterli olduğu savunulmuştur. Müller, toplumu oluşturan bireylerin yerel, kültürel, tarihsel değerlerine göre diğer anayasal normları yorumlamasının ise siyasal partilerin doğmasını sağlayacağını ve anayasal kültürün oluşacağını belirtmiştir. Siyaset bilimci George Kateb ve William E. Connolly; hukukçu Chaim Gans ve Joseph Weiler tarafından anayasal vatandaşlık kavramına getirilen eleştiriler disiplinler arası çalışmalardan da faydalanılarak anayasal vatandaşlık kavramının teorisyenleri olan Habermas ve Müller tarafından cevaplandırılmıştır. Liberal demokratik değerler ekseninde toplumsal huzur ve barışın sağlanmasını hedefleyen anayasal vatandaşlık kavramı evrensel düzeyde devletler arasında da barışı sağlamayı hedeflemektedir.

Constitutional Law and its Association of Citizenship: Introduction to the Concept of Constitutional Patriotism

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 22.04.2020

Accepted: 27.06.2020

Published: 30.06.2020

Keywords:

Constitutional

Identity,

Post-National Era,

Constitutional Law,

Constitutional

Patriotism.

In this academic paper, constitutional patriotism is analyzed in several dimensions with special emphasis in fields of constitution law and political science. Firstly, historical development of constitutional patriotism is presented. Second, concept's place in theory of political science is stated. Third, contributions of interdisciplinary scientific studies on the concept of constitutional patriotism is assessed. Fourth, critics towards to constitutional patriotism is presented and finally responses to critics by the theorists of constitutional patriotism are discussed.

In World War II, racial and ethnically driven politics (especially in Nazi Germany) resulted in war crimes and human rights violations such as genocide, torture and concentration camps (taking American Japanese into concentration camps, Jewish concentration camps and Jewish genocide). Liberal democratic constitutional system is assumed to prevent repetition of violations against human rights. The concept of constitutional patriotism emerges from the idea that individuals forming the society provide unity and solidarity in the axis of constitutional norms, with liberal democratic values taking place as constitutional norms. Constitutional patriotism is described as adopting liberal values and multilateral respect among individuals which relies on society's loyalty to norms.

The concept of constitutional patriotism emerged in West Germany as a political science theory after the Second World War, in the post-nationalist era. In contrast to traditional social identity definition, in post traditional society constitutionalist patriotism is not rooted from ethnicity and national culture. The concept of constitutional patriotism was used by Dolf Steinberger for the first time in the political science literature in West Germany in 1979. Afterwards, the concept of constitutional patriotism was developed by Jürgen Habermas and re-arranged in the axis of liberal values and brought into the English literature. The concept of constitutional patriotism was elaborated by Jan-Werner Müller, and it was advocated that social unity and solidarity were above the constitutional norms regarding legislative and executive activities and the public authority of the state. Müller stated that the interpretation of other constitutional norms according to the local, cultural and historical values of the individuals who constitutes the society will lead to the birth of political parties and constitutional culture will be formed. The criticisms brought to the concept of constitutional patriotism by jurists Chaim Gans and Joseph Weiler; and political scientists George Kateb and William E. Connolly; were responded by founding theoreticians Habermas and Müller, by referencing interdisciplinary studies. The concept of constitutional patriotism, which aims to provide social peace and peace in line with liberal democratic values, aims to achieve peace among states at the international level.

Atıf/Citation: Adıgüzel, Z. ve Küçüköğlu İ. (2020). Anayasa hukuku ve vatandaşlığın birlikteliği: anayasal vatandaşlık kavramına giriş, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 17-33.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDAKİ TARİHSEL SÜREÇTE ANAYASAL VATANSEVERLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ

Bu akademik çalışmada liberal demokratik değerler etrafında kurgulanan anayasal metinlerin etnik milliyetçiliği ve ırkçılığı kamusal alanda sınırlandırırken eş anlı olarak kapsayıcı bir vatandaşlık modeli olarak anayasal vatandaşlığı oluşturacağı varsayımı öne sürüldü. Başta vurgulanan sorunsala uygun olarak nitel bir yöntem izlenmesi düşünüldü. Sınırlı bir vaka olarak anayasal yurtseverliğin ilgili literatür içerisinde betimlenmesi hedeflendi. Betimleyici ve eleştirel metot ile benzeşmeler ve ayrışmalar kavram ve süreç düzeylerinde ele alındı. Unutulmaması gerekir ki, hukuki düzenlemelerin başat metni olan anayasal belgelerin siyasal ve toplumsal radikalleşmeyi sınırlandıracak sihirli bir reçete olmadıklarıdır. Toplumların demokratikleşme süreçlerini deneyimlemeleri ve bu tarihsel-toplumsal gerçekliğin liberal ve demokratik değerler etrafında kurgulanan anayasal metinleri mümkün kılacağına gerekli olduğu düşünülmektedir.

Liberal demokratik bir sistemin varlığından bahsedebilmek için demokratik prensiplere göre hazırlanmış bir anayasanın olması gerek şart olabilir. Ancak sadece liberal değerlere uygun bir anayasanın varlığı yeterli değildir, aynı zamanda bu anayasanın uygulanıyor ve anayasaya karar vericiler ve etkilenenler tarafından uyuluyor olması gereklidir. Liberal demokratik değerlerin baskın olduğu bir toplumun vatandaşları arasında birlik ve beraberliği sağlayan anayasal metin kadar toplumsal kimlik oluşturulması önem kazanmaktadır. Toplumların kimliklerine ilişkin olarak bireylerin geçmişe eğilimli kalıplarının olması, vatandaşların kimliklerini dinsel, etnik, ırksal, dilsel ve kültürel olarak tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası post-milliyetçi dönemde (Nazi Almanyası özelinde) ırka ve etnik yapıya dayalı siyasetin soykırım, işkence ve toplama kampları (Amerikalı Japonların toplama kamplarına alınması, Yahudi toplama kampları) gibi savaş suçlarını doğurması sebebiyle devletlerin vatandaşlarına yönelik kimlik tanımlarının hukuki ve siyasi olarak güçleştiği söylenebilir (Hayward, 2007, s. 182-183).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulusal değerlere ve ulus kavramına önem veren milliyetçi dönem sona ermiş, küresel aktörlerin önem kazandığı post-milliyetçi döneme geçildiği görülmüştür. Post-milliyetçi dönemin önemli küresel aktörlerinden NATO 1949 yılında; Avrupa Birliği (AB)'nin öncüsü olan Avrupa Ekonomik Topluluğu 1957 yılında kurulmuştur. Avrupa'nın kilit aktörlerinden Alman toplumunu yakın tarihte en çok etkileyen travmatik olayların Nazi Almanyası döneminde gerçekleştiği söylenebilir. Nazi Almanyası ırk temelli devlet modeliyle saldırgan, yayılcı politikalar izlemiş ve Yahudi soykırımını gerçekleştirmiştir. Nazi Almanyası, 1918 yılında kurulan Weimar Cumhuriyeti olarak adlandırılan demokratik bir anayasal sisteme sahip Almanya içerisinden doğmuştur. Bu nedenle Alman siyaset bilimciler tarafından Alman toplumunun tekrar Nazi dönemi tecrübesini yaşamaması adına anti-demokratik rejimlere karşı kendini savunma yeterliliğine sahip liberal ve demokratik anayasal bir sistemin kurulması planlanmıştır. Bu duruma örnek teşkil etmesi için Batı Almanya'da kurulacak yeni siyasal sistem anayasal ahlak¹ kavramının doğmasını da sağlamıştır (Müller, 2006, s.279-280).

Almanya ve AB post-milliyetçi dönemde kolektif kimlik oluşturma konusunda Jürgen Habermas'ın fikirlerinden faydalanmıştır. Habermas, toplumsal barışın sağlanması adına toplumu oluşturan bütün kesimlerin temsil edildiği kolektif bir kimlik oluşturulması gerektiğini savunmuştur (Habermas, 1998, s.105-154). Habermas'ın kolektif kimlik oluşturma konusundaki siyasal düşünceleri anayasal vatandaşlık kavramının doğmasını sağlamıştır (Habermas, 1998, s.105-154). Anayasal vatandaşlık kavramı, anayasanın ortaya koyduğu normlar doğrultusunda toplumun birleşmesini öngörmüş; ancak

¹ Anayasal ahlak, toplumun anayasaya olan bağlılığını ortaya koyarken, anayasaya aykırı anti-demokratik eylem ve faaliyetlerin "ahlak-dışı" olduğunu ortaya koymaktadır. Anayasal normlara uymak evrensel bir ahlak kuralı olarak sunulmaktadır.

ne milliyetçilik ne de Martha Nussbaum tarafından savunulan yerel nitelikteki değerlere değil evrensel değerler ve düşüncelere aidiyet hissedilmesi gerektiğini savunan (komüniteryanizm ve milliyetçilik karşıtı) kozmopolitanizmden faydalanmıştır (Müller ve Scheppele, 2008b, s.67; Nussbaum, 1996).

Anayasal yurtseverlik kavramı Batı Almanya (Federal Almanya)'da, 1979 yılında, Federal Cumhuriyet'in otuzuncu yılında Alman filozof, siyaset bilimci Dolf Sternberger tarafından ilk kez ortaya koyulmuştur (Sternberger, 1979). Ancak küresel ölçekte, özellikle İngilizce konuşan dünyada, anayasal vatandaşlığın duyulmasını Habermas sağlamıştır (Müller, 2006, s.278). İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı Almanya'da Nazizm sebebiyle milliyetçilik güç kaybetmiş, anayasal vatandaşlık toplumsal barışın sağlanmasına katkı sunması amacıyla gündeme gelmiştir. Anayasal vatandaşlık etnik, dini, sosyal eksenler başta olmak üzere toplumsal farklılıkların çatışmalara yol açmasını engelleme hedefi taşımaktadır. Anayasal vatandaşlık kolektif kimlik üzerinden anayasal yurttaşlık kavramı ile ilişkili olup toplumsal eşitsizliklerin ve farklılıkların bulunmasına rağmen toplumu oluşturan her kesimi bir arada tutmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede devletlerin toplumda siyasal istikrar sağlamaları açısından anayasal yurtseverlik kavramı çok önemli bir araç haline gelmiştir. Bu bağlamda Bosna'nın Müslüman lideri Aliya İzzetbegović tarafından anayasal vatandaşlık temelinde bir devletin kurulmasının Yugoslavya'nın dağılması ve Yugoslavya'daki iç savaşın sona ermesinden sonra toplumsal farklılıklara rağmen kolektif kimlik oluşturulmasının elzem olduğu kavranmıştır (Ceric, 2006). ABD'li filozof Richard Rorty, anayasal vatandaşlık kavramının teokrasiden demokrasiye anayasal geçiş açısından önemli bir kavram olduğunu, İran örneği üzerinden belirtmiştir (Müller ve Scheppele, 2008b, s.68; Postel, 2007).

Anayasal vatandaşlık kavramı post-milliyetçi dönemde, 1980'li yıllarda Jürgen Habermas tarafından İngilizce literatüre sokulduğu belirtilmiştir. Tarihsel bağlam olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya savaşı kaybetmiş, Batı Almanya ve Doğu Almanya olarak ikiye bölünmüştür. Almanya'da savaş döneminde görev yapan Nazi subay ve yöneticiler ise başta Yahudi Soykırımı olmak üzere bir dizi suçtan yargılanmış ve akabinde savaş suçlusu ilan edilmiştir. Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'na gidilen süreçte Nazizm özelinde radikal milliyetçi ve etnik temelde bir devlet olmasından dolayı yeni kurulan Federal Alman devleti (Batı Almanya) Nazi Almanyası döneminde yaşanan tarihi olayların sorumluluğundan dolayı millet ve milliyetçilik üzerine inşa edilememiştir. Federal Almanya Dolf Sternberger tarafından ortaya koyulan anayasal vatandaşlık anlamına gelen '*Verfassungspatriotismus*' (anayasal vatandaşlık) kavramı üzerine kurulmuştur (Sternberger, 1990). Anayasal vatandaşlık kavramı ırktan, dilden, tarihten, etnik ve kültürel temelden uzak ve bunları aşan evrensel ve aşkın bir kimliği incelemektedir. Bu tanım Habermas tarafından liberal demokratik anayasa ve anayasal yurttaşlık üzerinden kurgulanmış, anayasal normların bütün yurttaşların ortak iradesi ile oluşması ve bu normlar karşısında bütün yurttaşların eşit ve özgür olmalarına dayandırılmıştır. Bu haliyle, Habermas'ın anayasal vatandaşlık düşüncesinin Kant çizgisinde idealist olduğu görülmektedir (McCarthy, 2008, s.739). Anayasal vatandaşlık, yurttaşların anayasal normlar karşısında eşitliğine dayanan bu sebeple de kamu yararı için vatandaşların fedakârlık yaptığı evrensel (bölgesel, yerel, tarihsel ve kültürel temellerden uzak) bir kavramdır (McCarthy, 2008, s. 739).

İkinci Dünya Savaşı sonrası Federal Almanya'da (Batı Almanya) Nazi Almanyası'nın Yahudiler özelinde savaş suçlusu konumunda olması sebebiyle tarihe ve kültüre dayalı etnik bir kimlik tanımı oluşturulamamıştır. Buna ek olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde küreselleşmenin hız kazanması, işçi göçlerinin akıntı şeklinde gelmesi, uluslararası ekonomik faaliyetlerin artmasıyla ülkelerin çok uluslu ve kültürlü hale olması sonucunu doğurmuştur. Bu da tek bloklu kimlik tanımı (etnik ve dinsel temelli) yapılmasını zorlaştırdığı söylenebilir. Jürgen Habermas gibi fikir adamlarının da desteğiyle bu koşullarda Federal Almanya'da Nazi Almanyası'nın değerlerini ve zihin dünyasını

reddeden liberal demokratik değerler ışığında bir toplumsal kimlik oluşturmaya çalışmıştır (Habermas, 1989). Toplumların geçmiş siyasal yaşantılarının etkisinde kaldığı düşünüldüğünde Avrupalı devletler için Avrupa tarihi ve kültürü toplumsal barışın, birliğin sağlanmasında önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Habermas toplumların çok uluslu ve kültürlü olmalarına rağmen Avrupalılık temelinde buluştuğunu düşünerek, Avrupa tarihi ve kültürünün merkeze koyulduğu toplumsal bir kimlik oluşturulması gerektiğini belirtmiştir (Hayward, 2007, s.184).

Jan-Werner Müller tarafından anayasal vatandaşlık kavramının evrensel ve yerel değerlerin birleşimiyle anayasa içerisinde ortaya çıkacağı düşünülmüştür (Müller, 2007; McCarthy, 2008). Müller anayasal vatandaşlığın toplumun her kesiminin anayasa yapım aşamasına katılmalarını sağladığını vurgulayarak (toplumsal normların toplum tarafından koyulması) eşit ve özgür vatandaşların birbirlerine saygı duymalarını sağladığını beyan etmiştir (Müller, 2007; McCarthy, 2008). Karol Soltan, Müller ile aynı şekilde anayasal vatandaşlığın yerel değerler ile evrensel değerlerin ortak paydada buluşturulması anlamına geldiğini düşünmüştür (Soltan, 2008; Müller ve Scheppele, 2008b, s.70). Ayrıca Soltan tarafından, vatandaşların farklı siyasal eğilimlere sahip olsa da anayasal yurtseverlik sayesinde sosyal farklılıklar dolayısıyla ortaya çıkabilecek yıkıcılığın ve şiddetin engellenerek toplumsal barışın sağlanacağı belirtilmiştir (Soltan, 2008). David Abraham ve Mattias Kumm toplumun temelini oluşturan bireylerin kendilerini eşit bir yurttaş olarak görüp kendi menfaatlerini kamunun yararına feda etmelerini devletlerin anayasal vatandaşlığı topluma hangi şekilde sunacağına bağlı olduğunu vurgulamışlardır (Müller ve Scheppele, 2008b, s.70). Kumm, bu duruma örnek teşkil eden AB Anayasa tasarısının Fransa ve Hollanda tarafından reddedildiğini açıklamış, Abraham da AB Anayasa tasarısının anayasal vatandaşlık bağlamında sosyal devlet ilkesinin benimsendiği Avrupa ülkelerinde vatandaşlara doğru şekilde sunulmadığını beyan etmiştir (Kumm, 2008). Abraham sosyal devlet ilkesinin benimsendiği Avrupa ülkelerinde vatandaşların kamu menfaati adına anayasal vatandaşlık kapsamında fedakârlık yapmaları için devletin onlara uygun ortamı sosyo-ekonomik olarak sağlamak zorunda olduğunu vurgulamıştır (Abraham, 2008).

İnsan haklarını önceleyen, özgürlükçü, eşitlikçi, kişinin kendini gerçekleştirmesine izin veren liberal demokratik değerler temelinde kurulan anayasal sistem içerisinde bireylerin sistem tarafından onlara sunulan vatandaş kimliklerinin benimsenmesi sağlanmıştır. Bu durum devlet ve vatandaş arasında toplumsal barış ve birliği sağlamaktadır. Anayasal vatandaşlık savunucularına göre liberal demokratik anayasal sistem içerisinde siyasal ve sosyal haklara sahip vatandaş anayasa temelinde kurulan liberal demokratik sistemin devamlılığı için fedakârlık yapmak istemiş, ahlaki olarak sisteme kendini borçlu hissetmiştir (Müller ve Scheppele, 2008b). Bu bağlamda anayasal vatandaşlıktan bahsetmek doğru olacaktır. Anayasal vatandaşlık, sadece devlete, ülkeye topluma duyulan sevgiden kaynaklanmamakta liberal değerlere olan bağlılığın bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır. Habermas, evrensel liberal değerlerin temel hatları aynı kalmakla beraber, Alman toplumu tarafından yorumlanmasıyla Almanlar tarafından kabul göreceği ve bağlılık gösterileceğini belirtmiştir (Habermas ve Derrida, 2003). Ancak Habermas, evrensel değerler ile yerel, kültürel, tarihsel değerlerin harmanlanması ile oluşacak toplumun her kesimini içine alan çoğulcu anayasal sistemde anti-demokratik ve anti-liberal değerlerin sistemi yıkmaması adına önlem² alınması gerektiğini vurgulamıştır (Hayward, 2007, s.185-186).

Müller ise anayasal vatandaşlığın bir ahlaki değer olarak yurttaşlara sunulması gerektiğini beyan ederek bu sayede azınlıkların da toplumun bir parçası olarak topluma eklenebileceğini ve toplumsal barışın inşa edilebileceğini belirtmiştir (Müller, 2007; Müller, 2008a). Kumm ulus-ötesi değerlerle anayasal vatandaşlığın toplumda inşa edilebileceğini düşünürken, Abraham milli

² Habermas bu noktada askeri ve saldırgan demokrasi anlayışının benimsenmesini istemiştir.

değerlerin anayasal vatandaşlığın topluma kabul ettirilmesinde önemli bir etken olduğu belirtilmiş, Soltan ise anayasa üstü evrensel değerlerle ile anayasal vatandaşlığın toplumun her kesimi tarafından kabul edileceğini vurgulamıştır (Müller ve Scheppele, 2008b, s.70-71).

ANAYASAL VATANSEVERLİK KAVRAMININ GELİŞİMİNDE DİSİPLİNLER ARASI ÇALIŞMALARIN KATKILARI

Rasyonalist filozoflar Hans Kierkegaard ve Martin Heidegger bireylerin içerisinde doğdukları koşulları değiştiremeyeceğini ancak içinde yaşadıkları koşulları değiştirebileceklerini belirterek kişinin toplumsal kimlik hususunda iradesinin önemi vurgulamışlardır (Backhouse, 2008, s.22). Jan-Werner Müller, Kierkegaard ve Heidegger'in bu siyasal düşüncelerinden etkilenmiş, Habermas'ın anayasal vatandaşlık kavramını geliştirmiştir. Müller, Habermas tarafından yapılan anayasal vatandaşlık tanımının evrensel niteliklerine ek olarak yerel nitelikler eklemiş, bireylerin kendi hayatı konusunda verdiği kararların ve bu kararları verirken ahlaki sorumluluklarının bulunması hususu yurttaş olmanın yükümlülükleri ve vatandaşlık bağlamında yapılacak fedakârlıklar konusunda etkili olduğunu belirtmiştir. Bunun sonucunda, toplumsal kimliğin oluşturulması hususunda bireylerin ortak iradesinin önemi ortaya koyulmuştur (McCarthy, 2008, s.739).

Walter Benjamin tarafından yapılan çalışmalar neticesinde yabancı (barbar) olarak görülen insan topluluklarının yerli insan toplulukları ile teması geçmesi ile siyasal, kültürel geleneklerin toplumda meydana geldiği sonucuna varılmıştır (Steinberg, 1996). İç savaşlar, kitlesel göçler, küreselleşen ekonomik faaliyetler, işçi göçleri, beyin göçleri ve savaşlar sebebiyle toplumların homojen hale gelmesi mümkün olmamakta, her toplum çok kültürlü ve çok uluslu hale gelmektedir. Liberal demokratik anayasal kurumlar ve anayasal vatandaşlık kavramının toplumsal barışın ve siyasal istikrarın sağlanması adına yalnızca savaş sonrası Federal Almanya'da değil, Bosna'da, otonom bölgelere sahip İspanya'da ve Kuzey İrlanda'da da olmasının önemli olduğu vurgulanmıştır (McCarthy, 2008, s.740).

Jan-Werner Müller, Habermas'ın anayasal vatandaşlık kavramını geliştirmiş, evrensel değerlerin (normların) toplumda karşılık görmesi için yerel tarihsel, kültürel değerlerle harmanlanması gerektiğini belirtmiştir. Müller bu sayede anayasal vatandaşlık kavramını, çift saç ayağı üzerine, evrensel ve yerel değerler üzerine kurgulamıştır. Habermas'ın çalışmalarına ek olarak Müller, John Rawls'ın (Rawls, 2003) adalet teorisinden etkilenerek anayasal normlar huzurunda bütün toplumun eşit olduğunu ancak alt sosyo-ekonomik sınıfta bulunan bireyleri toplumun diğer kesimleri ile eşitlemek adına (pozitif ayrımcılık) bu ilkedan taviz verilebileceğini vurgulamıştır. Toplumu oluşturan farklı kesimlerin siyasal arzu ve talepleri her ne kadar farklı olsa anayasal vatandaşlık kavramı sayesinde anayasal normlar, liberal demokratik sistem ve ortak vatandaş buluşmaları sağlanmıştır (McCarthy, 2008, s.740).

ABD ve Birleşik Krallık kökenli siyaset teorisyenleri Kıta Avrupalı meslektaşlarının aksine anayasal vatandaşlık kavramına yeterince değer vermemişlerdir. ABD ve Birleşik Krallık'ta anayasal vatandaşlık kavramının Federal Almanya (Batı Almanya)'nın Nazi döneminin soykırım ve insanlık suçlarıyla dolu karanlık geçmişinden arınmak için ortaya koyduğu bir çözüm olarak gördükleri gerçeği yatmaktadır. Ayrıca, Amerikalı ve İngiliz siyaset teorisyenleri tarafından anayasal vatandaşlık bağlamında liberal demokratik evrensel değerler ile yerel kültürel, tarihsel değerlerin harmanlanması çelişkili görülmüştür (Müller, 2006, s.278-279).

Anayasal vatandaşlık kavramının siyaset bilimi literatüründe yayılmasına her ne kadar Jürgen Habermas öncülük yapmış olsa da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde liberal filozof Karl Jaspers'in katkıları yadsınamazdır (Müller, 2000). Jaspers, 1946 yılında "Suçluluk Sorunu (Die Schuldfrage)"

isimli kitabı kaleme almış ve Alman toplumunun içerisinde Nazi Almanyası'nın, Nazi destekçilerinin çıkmasını incelemiştir. Jaspers, ahlak kurallarına uymamanın ahlaki, ceza kanunlarına uymamanın da kriminal suç olduğunu ortaya koymuş, toplumun birbiriyle dayanışma içerisinde olmamasının ise suçun muhatabının yaratıcı olduğuna vurgu yaparak metafizik suç olduğunu belirtmiştir. Jaspers, politikanın yalnızca siyasilere bırakılmayacak kadar değerli olduğunu siyaset makamlarının verdikleri kararların toplumun her kesimini etkilediği için halkın siyasete katılım göstermesi gerektiğini belirtmiştir (Jaspers, 1946, s.10-14). Bu sebeple toplumu derinden etkileyen yanlış siyasal kararlar alındığında toplumun her kesiminin bundan sorumlu olduğu politik suç kavramı Jaspers tarafından tasvir edilmiştir (Jaspers, 1946, s.17). Jaspers bu bağlamda demokratik değerler ekseninde toplumsal birlik ve beraberliğin (*Gemeinsamkeit*) sağlanmasını, anti-demokratik siyasal hareketlere karşı toplumun kolektif sorumluluğu olduğunu belirtmiştir (Jaspers, 1946, s.10-14). Nazi Almanyası'nın kuruluşunun ve Yahudi soykırımının Almanlar tarafından engellenebilecek nitelikte olduğu, bu sebeple Nazilerin gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerinden Alman toplumunun kolektif olarak sorumlu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Müller, 2006, s. 280).

Weimar Cumhuriyeti 1918 yılında Birinci Dünya Savaşı sonrasında demokratik temelde Alman İmparatorluğu yerine kurulmuş bir Alman devletidir. Ancak Weimar Cumhuriyeti demokratik anayasaya sahip olmasına rağmen onu koruyacak demokrat elitlerin yeteri kadar güç sahibi olmadıkları için Adolf Hitler'in şansölye olmasıyla 1933 yılında yıkılmış ve yerine Nazi Almanyası'na bırakmıştır. Alman hukuk profesörü olan Carl Schmitt demokratik liberal değerlere bağlı siyasal sistemin başkanlık hükümet sistemi içerisinde güçlü bir başkan, devlet bürokrasisi ve sendikalar (sivil toplum kuruluşları) tarafından korunacağını öngörmüştür (Schmitt, 1967, s.37-62). Liberal demokratik sistemin korunması adına 1951 yılında Almanya Federal Anayasa Mahkemesi kurulmuş, 1958 yılında mahkemenin verdiği "Lüth Kararı"³ ile mahkemenin temel hak ve hürriyetler temelinde yaptığı incelemelerin esasları oluşturulmuştur. Alman teolog ve hukukçu olan Rudolf Smend'in 1994 yılında yazdığı "entegrasyon (birleştirme) teorisi" bağlamında Alman Federal Anayasa Mahkemesi hukuki olarak gerekçelendirilmiştir. Smend'in entegrasyon teorisi devlet ile sivil toplumun bütünleşmesini savunmuş, haliyle pozitivistliğe bağlı ve içtihat sistemini benimsemiş hukukçulara muhalefet etmiştir (Smend, 1994). Smend, toplumsal yaşamın ve siyasal yaşamın dinamik olduğunu belirterek toplumu oluşturan bireylerin siyaset içerisinde kalmalarının sağlanmasını bu sayede bireysel entegrasyonun gerçekleşeceğini belirtmiştir. İkinci olarak ise siyasal karar alma sürecine dâhil olup apolitik olmayan toplumun seçimler ve parlamento aracılığıyla sivil toplumun fonksiyonel olarak devletle entegrasyonun sağlanacağını beyan etmiştir (Smend, 1994). Ayrıca Smend, sivil toplumun devletle objektif (somut) entegrasyonun ise milli marşlar, bayrak, referandum gibi demokratik yerel siyasal değerleri ifade eden sembollerle gerçekleşeceğini vurgulamıştır (Smend, 1994). Bu bağlamda Federal Anayasa Mahkemesi siyasal karar alma sürecine demokratik değerler anlamında sivil toplum adına müdahale etmesi sağlanacaktır. Federal Anayasa Mahkemesi sivil toplumun siyaset ve devlet içerisindeki görünümü olacaktır (Müller, 2006, s.281-282).

Batı Almanya'nın kuruluşunun otuzuncu yıldönümünde (1979) siyaset bilimci Dolf Sternberger tarafından anayasal vatandaşlık kavramı ilk kez siyaset bilimi literatüründe tanımlanmıştır. Sternberger, liberal demokratik siyaset teorisine Batı Almanya'da Karl Jaspers, Hannah Arendt ile katkı sağlamış bir siyaset bilimcidir. 1959 yılı başlarında Sternberger, anayasal devlet içerisinde vatandaşlık düşüncesini ileri sürmüş, 1960'lı yıllarda da devletle işbirliği içerisinde sivil toplum kavramını (*Staatsfreundschaft*) oluşturmuş ve bu işbirliğinin ve ilişkinin rasyonel bir tutkuyla

³ İfade hürriyeti bağlamında Federal Anayasal Mahkemesi'nin verdiği bir karardır. Dava konusu ise Alman yazar ve film yönetmeni olan Erich Lüth'un Veit Harlan tarafından yönetmenliği yapılan Nazi Almanyası döneminde anlatan "Unsterbliche Geliebte" isimli filmi boykot etmesidir.

gerçekleştiğini belirtmiştir (Sternberger, 1980). Bu rasyonel tutkunun devletin üzerine kurulduğu demokratik değerlere ilişkin bir tutku olduğu ve sivil toplumun devletin liberal demokratik değerlerini korumak adına devleti koruyup, bu değerlerin düşmanlarına karşı mücadele edeceği unutulmamalıdır. Sternberger tarafından, Aristocu⁴ bir bakış açısıyla Hannah Arendt'in cumhuriyetçilik ve yurttaşlık⁵ kavramları ulus devlet öncesindeki siyasal sistemlerde olduğu gibi bütünleştirilerek hukukun üstünlüğüne, temel hak ve hürriyetlere olan bağlılığı ifade eden anayasal vatandaşlık kavramı ortaya koyulmuştur (Müller, 2006, s.283). Sternberger her ne kadar liberal, demokratik değerlere bağlı bir anayasal vatandaşlık tanımı yapsa da Max Weber'in otorite⁶ kavramı Sternberger tarafından kabul görmemiş, Alman devletçilik (etatizm)⁷ düşüncesini benimsemiştir (Müller, 2006, s.284). Bu bağlamda anayasal vatandaşlık bireyin devlete olan bağlılığının bilincinde (Staatsbewubtsein) olmasıdır (Sternberger, 1972).

POST-MİLLİYETÇİ DÖNEMDE YURTTAŞLIK VE HUKUK DEVLETİ EKSENİNDE YENİDEN TANIMLANAN ANAYASAL SİSTEM

Anayasal vatandaşlık liberal ve demokratik sistemin vatandaşlar tarafından korunduğu koruyucu (militan) demokrasi (streitbare demokratie) kavramını gündeme getirmiştir. Militan demokrasi ilk olarak 1937 yılında Naziler tarafından sürgüne gönderilmiş Alman siyaset bilimci Karl Loewenstein tarafından kullanılmış ve tanımlanmıştır (Loewenstein, 1937). Loewenstein, 2. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da faşist hareketlerin yükselişe geçip iktidarı ele geçirmelerini demokratik köktencilik ve kanunlara sıkı sıkıya bağlı körlüğün neden olduğunu belirtmiştir. Demokratik sistemlerin kendi temel değerlerini anti-demokratik yasalara, siyasal parti ve örgütlenmelere karşı koruyacak bir yapıya sahip olmaları gerektiği Loewenstein tarafından vurgulanmıştır (Loewenstein, 1937, s. 424). Bu bağlamda anti-demokratik hareketlere karşı ifade hürriyeti, siyasal parti kurma ve örgütlenme hakkı gibi hakların devlet tarafından kısıtlanması gerektiği belirtilmiştir (Müller, 2006, s. 284).

Federal Almanya (Batı Almanya) militan demokrasi etkisinde Nazi Sosyalist Reich Partisi (Sozialistische Reichspartei) ve Almanya Komünist Partisi (Kommunistische Partei Deutschlands)'ni 1950 'li yıllarda anti-demokratik faaliyetlerinden ötürü kapatmış, Federal Anayasa Mahkemesi liberal demokratik değerlerin koruyucusu olmak adına sağ ve sol radikalizme eşit oranda izin vermemiş ve mücadele etmiştir. Sternberger bu bağlamda koruyucu anayasal vatandaşlık ile siyasal istikrar ve toplumsal birlik, beraberliğin sağlanacağını belirtmiş, siyasetin en nihayetinde amacının toplumsal barış olduğunu vurgulamıştır (Behrmann, 1993). Vatandaşlık vatandaşların ülkelerinde tabiri caizse evinde hissetmeleri ve evlerine duyduğu bağlılıktan ötürü korumak istemeleridir. Anayasal vatandaşlık kavramında ise bağlılığın her ne kadar liberal, demokratik kurumlara ve değerlere olduğu belirtilse de anayasal değerlerin yerel değerler ekseninde şekillenmesiyle vatandaşların bu bağlamda vatandaşlığı sağlanmış olacaktır (Müller, 2006, s. 285-286).

Federal Almanya (Batı Almanya) İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Nazi Almanyası ve Yahudi soykırımı başta olmak üzere Nazi iktidarında gerçekleştirilen insanlık suçlarının yükünden kurtulmak ve Batı İttifakı içerisinde yer almak istemiştir. Nazi iktidarında ırk temelinde oluşturulan toplumsal kimlik sebebiyle Jürgen Habermas, liberal demokratik değerlere sahip Batı dünyasına Alman toplumunun entegre edilebilmesi için liberal demokratik değerlere aidiyet hisseden bir Alman toplumu

⁴ Eşitliğin olduğu çok zengin ve çok fakir yurttaşların bulunmadığı devlet yapısı Aristo tarafından ideal devlet yapısı olarak öngörülmüştür.

⁵ Arendt'in liberal değerlere bağlı cumhuriyetten bahsetmektedir. Arendt ırk, dil, din ayırt etmeksizin toplumun her bireyinin yurttaş olduğu bir kavramdan bahsetmektedir.

⁶ Weber otoriteyi üçe ayırarak incelemektedir, rasyonel otorite; diğer bir ismiyle hukuki otorite kanundan, hukuktan kaynaklanan egemenliği, karizmatik otorite; kişinin liderlik karizması ile toplum nezdinde kazandığı egemenliği, geleneksel otorite ise kişinin tarihsel, kültürel, dini ilişkiler sebebiyle çoğunlukla saltanat şeklinde görülen egemenliği ifade etmektedir.

⁷ Etatizm: devletin bireyin üzerinde kontrolünün olduğu, devletin sosyal ve ekonomik hayata müdahale edebildiği siyasal sistemdir.

oluşturulmasını planlamıştır. Bu bağlamda geleneksel kimlik tanımlarının aksine din, ırk, tarih ve kültür yerine evrensel ahlak kuralları haline gelmiş temel hak ve hürriyetler, demokratik anayasal normlardan faydalanılmıştır. ABD vatandaşı psikolog Lawrence Kohlberg tarafından ortaya koyulan psikoloji modeli⁸ kapsamında “post-konvansiyonel kimlikler” Alman toplumunun birlik ve beraberliğinin sağlanması adına Habermas tarafından kullanılmıştır (Müller, 2006, s.286). Habermas, geleneksel-sonrası (post-traditional) toplumunun, konvansiyonel kimlik tanımları üzerinden din ve ırk temelli değil, Kohlberg’in ortaya koyduğu evrensel ahlak değerlerine bağlı post-konvansiyonel bir toplumsal kimlik tanımı yapılması ile sağlanacağını belirtmiştir. Kohlberg’in post konvansiyonel kimlik tanımı ise liberal demokratik değerlerin, temel hak ve hürriyetlerin, anayasal normların genel ahlak kuralı olarak tanımlandığı bir toplumsal kimlik tanımıdır (Müller, 2006, s.286-287).

Habermas, Sternberger’in anayasal vatandaşlığa ilişkin teorisinin fazla devlet merkezli olduğunu düşünerek, yurttaş temelli hale getirmiştir (Müller, 2007: 22-25; Sternberger, 1990). Sternberger klasik Alman siyasal düşüncesinde olduğu gibi devletçi bir bakış açısıyla liberal demokratik değerlere bağlı olan devletin toplum tarafından demokratik kurumlar aracılığıyla korunmasını öncüleştirmiştir (Sternberger, 1990; Müller, 2007). Habermas devletin liberal, demokratik, anayasal normlarla bağlı, yurttaşların temel hak ve hürriyetlerine saygılı bir hukuk devleti (Rechtsstaat) olduğunu buna ek olarak sosyal haklar temelinde de toplumun refahını sağlayan sosyal devlet (Sozialstaat) olduğunu bu bağlamda devletin otoritesinin vatandaşlarına toplumsal konular ile ilgili kamuoyu oluşturmaları adına (siyasete katılma) alan açtığı bir devlet modelinden bahsetmektedir (Specter, 2010, s.167). Sternberger’in aksine Habermas, devlet ekseninde devletin halkını tanıması sayesinde toplumun yurttaşlara dönüştüğü bir sistem yerine toplumun liberal, demokratik evrensel değerlere riayet etmesi sebebiyle devleti tanıyarak yurttaş olduğu bir siyasal sisteme vurgu yapmıştır. Bu sayede tarihsel süreç ile gelen kültürel, dini, milli değerlerle evrensel ahlaki değerler çatıştığı zaman toplum evrensel ahlaki değere dönüşmüş olan liberal değerleri tercih etmiş olacaktır. Habermas toplumun geçmişte kim olduğundan ziyade rasyonel bir felsefe ile kim olmak istediği ile kimliğinin belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Müller, 2006, s.288).

Evrensel değerlere bağlılık gösteren yurttaşlar arasında toplumsal birlik ve beraberliğin nasıl sağlanacağı hususunda Habermas eleştirilmiştir. Habermas bu eleştirilerin yersiz olduğunu belirterek, Alman tarihindeki Nazi iktidarı ve Nazi iktidarında gerçekleştirilen Yahudi soykırım dâhil insanlık suçlarının tekrar Alman toplumunda yaşanmaması ve anti-demokratik yönetimlerin görülmemesi için evrensel, liberal, demokratik değerlerin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca Habermas post-faşist Alman toplumunda demokratik kimlik oluşturulurken, toplumsal kimliklerin tarihsel süreç içerisinde edinildiğini belirtmiş, Nazi iktidarı döneminde gerçekleştirilen Yahudi soykırımının reddi yerine bu insan haklarına aykırı hadiseden Alman toplumunun tecrübe edinilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Alman toplumunda bir daha Nazi iktidarı benzeri anti-demokratik bir dönemin yaşanmaması ve anti-demokratik faaliyetlerin yinelenmemesi adına Alman toplumunun demokratik, liberal, evrensel değerlere bağlı bir kimliğe sahip olması gerektiği Habermas tarafından belirtilmiştir (Habermas, 1990, s.152). Habermas toplumsal kimliğin durağan özelliklerin aksine dinamik bir yapıya sahip olduğunu düşünmektedir. Post-konvansiyonel ahlaki değerlere bağlı Alman toplumunun demokrasiye ve demokratik kurumlara inancıyla motive olarak toplumsal birlik ve beraberliği sağlayacağı öngörülmüştür. Demokrasinin kendini koruyamadığı, toplumun sadece anti-demokratik olsa bile yasama organı tarafından hazırlanan yasalara uyduğu bir sisteme anayasal liberalizm denilebilirse de demokrasi demek doğru olmayacaktır. Demokrasi hukuk devletinin varlığı hükümetin hesap

⁸ Kohlberg, pre-konvansiyonel ahlak, konvansiyonel ahlak ve post-konvansiyonel ahlak olmak üzere üç ayrı başlıkta bir psikolojik model oluşturmuştur. Pre-konvansiyonel ahlak hayatta kalma güdülerıyla insanın bağlı olduğu ahlaki kurallara iken; konvansiyonel ahlak hukuk ekseninde, toplumsal uzlaşma ile bağlı olunan ahlaki kuralları ifade etmektedir. Post-konvansiyonel ahlak kuralları ise yazılı kural olup olmadığına bakılmaksızın evrensel olarak doğru kabul edilen değerlerdir.

verebilirliği ve sorumluluğu yurttaş nezdinde bulunmaktadır, haliyle demokrasilerde alınan siyasi kararlarda toplumu sorumlu tutmak kaçınılmazdır. Ancak Habermas, Nazi iktidarındaki Almanya'da Adolf Hitler'in şansölye olduğu döneme kadar anayasal liberalizmin olduğunu belirtse de demokrasinin olduğunu düşünmemektedir. Daha doğru ifade etmek gerekirse kendi koruyan demokratik kurumları olmayan total bir demokrasinin bulunduğu söylenebilmektedir. Bu sebeple Habermas, Nazi iktidarında işlenen insanlık suçlarından dersler alınması gerektiğini belirtirken, Alman toplumunun genel kanaatinin aksine atalarının yaptığı hatadan sorumlu olmayacaklarını belirtmiştir, insanın tarihini, atalarını, doğuştan gelen ırk gibi özelliklerini değiştiremeyeceğini vurgulamıştır (Habermas, 1990, s.150). Habermas, Nazi iktidarında gerçekleştirilen insanlık suçlarından dolayı toplumu sorumlu tutmak yerine onu bir daha bu kötü tecrübelerin yaşanmaması adına evrensel ahlak değerleri olarak karşımıza çıkan liberal, demokratik, anayasal değerlerde bir araya getirmeyi amaçlamıştır (Müller, 2006, s. 289-292).

Anayasal vatanseverlik liberal, demokratik, anayasal değerlerin toplumda yerleşmesini amaçlayarak bu nitelikleri dolayısıyla bireyin o topluma ve devlete bağlılığını ortaya koymaktadır. Ancak milliyetçiliğin aksine anayasal vatanseverlik gurur, onur gibi duyguları temel olarak değil; suçluluk, gurur, onur, utanç gibi daha kompleks duyguların birleşimi ile ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Sternberger tarafından belirtildiği üzere Nazi iktidarında yaşananların tekrar etmemesi adına militan (saldırgan) demokrasi uygulanmalı, anti-demokratik örgütlenmelere ve eylemlere karşı demokratik kurumlar eliyle mücadele edilmelidir (Sternberger, 1990; Müller, 2007). 1985 yılında "Auschwitz Yalanı" (Auschwitz Lie) isimli bir kanun değişikliği Federal Almanya (Batı Almanya) parlamentosunda yapılmış, Yahudi soykırımının reddinin sadece Almanya'da yaşayan Yahudilere değil tüm Alman halkına hakaret suçu oluşturduğu belirtilmiştir.⁹ Bu şekilde demokratik, liberal, anayasal düzenin korunması adına Yahudi soykırımının reddine ilişkin söylemlerin ifade hürriyeti dışında olduğu vurgulanmıştır. Alman toplumu ortak geçmiş üzerinden evrensel ahlaki değerler ışığında birleşmiş, toplumsal birlik ve beraberlik bu değerler üzerinden sağlanmıştır (Müller, 2006, s.292-293).

SİYASET BİLİMİ TEORİSİ OLARAK ANAYASAL VATANSEVERLİK

Anayasal vatanseverlik kavramı Batı Almanya'da, Alman toplumunun tarihsel, kültürel sorunlardan oluşan yerel nitelikli tarihsel ve siyasal açmazlarının çözümü için ortaya koyulmuş siyasal teoridir. Nazi iktidarındaki Almanya'da başta Yahudi soykırımı olmak üzere insanlık suçları sebebiyle Alman toplumu dünya kamuoyu nezdinde kendisini suçlu görmektedir. Buna ek olarak, Nazi iktidarında ırk temelinde Alman toplumunun oluşturulmaya çalışılması ve toplumun bu tür motivasyonlarla ırkçı hale getirilmeye çalışılması, Alman toplumunun özgürlükçü ve evrensel tarihsel ve kültürel birikimine zarar vermiştir. Anayasal vatanseverlik kavramı bu sebeple ve bu ihtiyaçlardan dolayı Batı Almanya'da gelişen bir siyasal kavram olmuştur (Müller, 2007, s.46).

Her bilimsel teori gibi Anayasal vatanseverlik teorisinin de ortaya çıkış nedenleri olduğu gibi uygulama biçimi ve amacı bulunmaktadır. Anayasal vatanseverlik teorisi, normatif bir teori olup anayasal normlarla kurulmuştur. Liberal ve demokratik bir anayasal düzen içerisinde anayasanın toplumda hâkim olan en üstün normları ve devletle toplumun ilişkisini belirleyen hukuk belgesi olduğu gerçeğinden hareket eder. Bu bağlamda liberal bağlamda temel hak ve hürriyetlere sahip demokratik bir toplum organize edilmeli; devletin kurumları ise hukukun üstünlüğünü kabul edip vatandaşın sivil haklarına saygı duyması gerekir ki toplumun ortak normlar beraberinde devlete yurttaşlık aidiyeti sağlanmış olsun. Bireyin devlete olan aidiyeti anayasa üzerinden sağlandığı için bu

⁹ 1960 yılında Batı Almanya parlamentosu tarafından hazırlanan yasada Yahudi soykırımının reddinin Almanya'da yaşayan Yahudilere hakaret suçunu oluşturduğu belirtilmiştir.

bağlılığa normatif bağlılık adı verilmektedir. Yurttaşlık bilinci gelişen toplumda ise netice itibariyle toplumsal birlik ve beraberlik sağlanmış olacak ve böylelikle demokratik sisteminin devamlılığı için toplum tarafından devlet ve demokratik ve liberal düzen her türlü anti-demokratik saldırıya karşı korunacaktır (Müller, 2007, s.47).

Anayasal vatanseverlik, liberal ve demokratik değerlerin evrensel ahlaki değerler olduğunu kabul eden ve bu değerleri temel referans alan kavramdır. Milliyetçilik ve geleneksel (tarihsel veya kültürel) değer evrensel ahlak kurallarına liberal değerler temelinde (özellikle eşitlik bağlamında) aykırıdır. Eşitlik, özgürlük, demokrasi, temel hak ve hürriyetler kapsamında liberal değerlere dayanan toplum din, ırk ve kültüre dayanan vatanseverliğe ve liberal milliyetçiliğe karşı mücadele ederken aynı zamanda toplumsal birlik ve beraberlik sağlanmaktadır. Anayasal vatanseverlik, milliyetçilik ve yerel değerlere karşı toplumun mücadele etmesini sağlarken toplumsal birlik ve beraberliği sağlayarak çift yönlü etki yapmaktadır. Anayasal vatanseverliği diğer vatanseverlik tiplerinden ayıran konu evrensel ahlaki değerlere dayanması ve normatif olmasıdır. Anayasal normlara ve evrensel değerlere dayanan anayasal vatanseverlik kavramı bu haliyle “normatif fazlalık” (normative surplus) oluşturarak toplumun post-konvansiyonel şekilde ulus ötesinde yeniden dönüştürülmesine hizmet etmektedir (Müller, 2007, s.48-49).

Anayasal vatanseverlik kavramının siyaset bilimi ve hukuk teorisi olması dışında milli ve yerel değerlere dayanan konvansiyonel toplumsal kimlikten öte evrensel değerlere dayanan post-konvansiyonel toplumsal kimliğin oluşturulmasında rolü bulunmaktadır. Frank Michelman, anayasal vatanseverliği demokratik siyasal düzenin elde edilmesi, gerekçelendirilmesi ve korunması için araç olarak görmektedir (Michelman, 2001, s. 253-271). Liberal demokratik değerlerle temellendirilmiş anayasal düzene bağlı olan Alman toplumu, liberal değerleri ahlaki kurallar olarak benimsediği için demokrasi harici bir siyasal sistemi ahlaki bulmamıştır. Demokratik düzenin korunması içinse liberal değerler üzerinden ahlaki olarak kendini tanımlayan Alman toplumu demokratik ve liberal siyasal düzenin devamlılığının sağlanması için anti-demokratik eylem ve faaliyetlere karşı devletle beraber mücadele etmiştir. Eşitlik ve özgürlük temelinde düzenlenen anayasal normlara olan bağlılığı ile Alman toplumunu oluşturan bireyleri adil bir düzende eşit yurttaşlar haline getirme hedefindedir (Müller, 2007, s.50-52).

Toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması toplumu oluşturan bireylerin eşit, adil ve özgür yaşamasından fazlasıdır. Bu sebeple toplumu oluşturan azınlıklar dâhil olmak üzere toplumun her kesiminin üzerinde anlaşma sağlayacağı normların bulunması gerekmektedir. Toplumun bir arada tutacak prensipler filozof John Rawls’ın tabiriyle “ anayasal esaslardır” (Michelman, 2001, s.261). Anayasal esaslar toplumu bir arada tutma işlevini üstlenmektedir. Anayasal esasların varlığı hususunda toplumda oybirliği olması yeterli ve gereklidir. Anayasal esasların uygulanması sırasında toplumda yorum farklılıklarının olması ise anayasal kültürün gereğidir. Anti-demokratik bir örgütlenme ve faaliyet olmadığı sürece anayasal esasların farklı yorumlanması çok partili siyasal yaşamın koşullarını oluşturacaktır. Çok partili siyasal yaşam ise toplumun siyasete katılmasını sağlayarak liberal ve demokratik sistemin güçlü bir şekilde devamlılığını sağlayacaktır. Anayasal normlar altında toplumun buluşması anayasal kimliğin oluşması anlamına geliyorken; anayasasının toplum tarafından yorumlanması hususunda görüş ayrılıkları anayasal kültür anlamına gelmektedir (Müller, 2007, s.53-57).

Habermas ortak tarihsel ve kültürel değerler üzerinde toplumun birleştirilmesinin modern devletlere kurumsal açıdan istikrar ve süreklilik kazandırmayacağını altını çizmiştir. Bu nedenle Habermas’a göre yasama ve yürütmenin tabi olacağı normlar üzerinde yükselen toplum sözleşmesinin modern devletler için elzem olduğunu beyan etmiştir. Anayasal kimlik, anayasal normlar özellikle

yasama ve yürütmenin tabi olduğu kurallar toplumsal sözleşmeyle sağlanırken toplumdaki yerel tarihsel ve kültürel değerler ile anayasal normların yorumlanmasıyla anayasal kültür oluşmaktadır. Habermas tarafından geliştirilen anayasal vatandaşlık konsepti statik özellik arz etmemektedir. Anayasal vatandaşlık dinamik bir siyasal konsepttir. Anayasal vatandaşlık kavramı döngüsel-yansıtıcı (reflexive) niteliktedir (Habermas, 2001, s.766-781). Bu bağlamda demokratik değerler temelinde inşa edilmiş siyasal düzen, toplumun onu geliştirmesine ve korumasına ihtiyaç duymaktadır. Anayasal vatandaşlığın toplumdaki döngüsel-yansıtıcı etkisi odur ki anayasal ve demokratik siyasal sistem sürekli geliştirilmeye açık bir sistem olup toplumun onu muhafaza etmesine, demokratik kurumlar ve uygulamaların ise geliştirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Aynı zamanda toplum içerisinde bulunan birçok farklı kültür özelinde liberal anayasanın farklı yorumlanması toplumdaki anti-demokratik eğilimleri olan bireylerin demokratik sisteme zarar vereceği korkusunu toplumda oluşturmuştur. Anayasal düzenin zarar göreceğine dair bu korku Müller tarafından ‘‘McCarthyizm’’ olarak bilinen siyasal cadı avı ile adlandırılmıştır. McCarthyizm diğer bir adıyla ‘‘İkinci Kızıl Korku’’ ABD’de de 1940’lı yılların sonunda başlayıp 1950’li yılların sonuna kadar devam eden komünist ideolojisinin ABD’yi demokratik sistem içerisinde etkisi altına alacağına dair siyasal korkunun ismidir. McCarthy ismi ise komünist olup toplumu manipüle etmeye çalıştığı iddiasıyla onlarca kişiyi zan altında bırakan ABD’li eski Wisconsin Senatörü Joseph Raymond McCarthy’dan soyadıdır (Müller, 2007, s.61-67).

Liberal ve demokratik, anayasal siyasal düzen çok sesliliği ve siyasal özgürlüğü desteklemektedir. Çok kültürlülük toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında toplumda anksiyeteye sebep olmaktadır. Bu bağlamda toplum tarafından başka ülkelerden anayasal ve kanuni düzenlemelerin ithal edilmesi istenilmemiştir. Bu durum anayasal milliyetçiliğin doğmasına sebep olmuştur ki anayasanın statik hale gelmesi, demokratik siyasal düzen ve anayasal vatandaşlık kavramının dinamik yapısıyla bağdaşmamaktadır. Toplum her ne kadar çok kültürlü olsa da anayasal vatandaşlık kavramı, anayasal değerlerin toplumu oluşturan her kesiminin yerel, tarihsel ve kültürel sahip olduğu değerlerin temelinde olmasını sağlamaktadır. Yahudi hukukçu akademisyen Joseph Raz toplumu oluşturan bireylerin kendi kültürel, tarihsel değerlerini korurken aynı zamanda demokratik prensiplere sahip olabileceklerini belirtmiştir (Raz, 2001, s.16-20). Raz tarafından belirtilen husus bağlamında anayasal vatandaşlık liberal milliyetçilikten farklılık göstermektedir. Buna ek olarak liberal milliyetçilikten farklı olarak anayasal vatandaşlık toplumsal birlik ve beraberliği evrensel değerler haline gelen liberal prensipler üzerinden anayasal normlarla yaparken liberal milliyetçilik toplumun duygularına ve tutkularına hükmederek toplumsal birliği sağlamaya çalışmaktadır. Anayasal vatandaşlık eşit ve özgür olarak her bireyin dünya vatandaşı olduğunu vurgulayan bir siyasal konseptken liberal milliyetçilik milli değerlerin üstünlüğüne dayanmaktadır. Bu yönüyle de anayasal vatandaşlık post-geleneksel-ulusal toplumsal kimlik oluşturmaktadır (Müller, 2007, s.61-67).

Anayasal vatandaşlığı toplumsal birlik ve beraberlik adına hiçbir şey yokken toplumu birleştiren bir siyasal konsept olarak görmek (ex nihilo-yoktan var eden) yerine Müller tarafından temelci (kurumsal) yanılma (foundationalist fallacy) olarak adlandırılmıştır (Müller, 2007, s.70). Toplumlar tarihsel akış içerisinde bireyden topluma dönüşürken tarihsel ve kültürel koşullara göre değişiklik gösterecek şekilde doğal olarak ortak değerlere sahiptirler. Anayasal vatandaşlık bireylerin birbirlerine olan güvenlerini yurttaşlık temelinde güçlendirmektedir. Müller anayasal vatandaşlık temelinde liberal değerlerin toplum tarafından gönüllü olarak benimsendiği fikrini ise rasyonel gönüllülük yanılması olarak adlandırmıştır (Müller, 2007, s.70). Müller anayasal vatandaşlık tanımı özelinde liberal değerlerin toplumu değiştirip dönüştürdüğünü belirtmiştir. Müller anayasal vatandaşlık kavramı sayesinde yurttaş olma ile belli bir etnisiteye bağlı olma arasındaki farkı netleştirdiğini düşünmüş; bu sayede din, dil, ırk fark etmeksizin aynı toplumda yaşayan bütün bireyleri

yurttaşlık kavramında buluşturulmuştur (Müller, 2007, s.68-74).

Anayasal vatandaşlık kavramı İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya’da doğmuş olsa da İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da uygulanmak zorunda kalmıştır. Bunun nedeni ise savaş sonrası dönemde Avrupalı ülkelerde bulunan işçi ihtiyacı ve koloni ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasıyla koloni ülke vatandaşlarının bir kısmının Avrupalı devletlerin vatandaşı olmalarıdır. Savaş sonrası dönemdeki iş gücü kaybı nedeniyle Batı Almanya’ya Almanların tabiriyle “ Gastarbeiter ” yani farklı milletlerden “ konuk işçiler ” göç yoluyla kabul edilmiştir. Fransa’da da eski Fransız sömürgeci olan Kuzey Afrika ülkeleri, özellikle de Cezayir asıllı bireyler yaşamaktadır. Avrupa ülkelerinde yaşayan ve Avrupa kültüründen uzak milyonların marjinalleşmesini ve toplumdan kopuk vaziyette gettolarda yaşamalarını engellemek adına Avrupa kültürüne entegrasyonu gündeme gelmiştir. Ancak buradaki en önemli husus yabancı toplulukların asimile edilmesi değil Avrupa toplumuna dâhil edilmesidir. Ülkede bulunan ve ülke kültürüne yabancı bireylerin topluma entegre edilmesinin yolu ise anayasal vatandaşlık kavramı ekseninde liberal, demokratik değerler ile bütün bireylerin anayasal normlar ışığında eşit yurttaş olduklarının kabulüdür. Müller tarafından yapılan tasnife göre anayasal vatandaşlık konseptinin bir ülkede uygulandığını söylemek için birtakım şartların varlığı gerekmektedir. Öncelikle, bir ülkede mültecilerin topluma entegrasyonu için belirli bir politik ajanda olması ve siyasal değerlerin kabulüne dayanan bir yurttaşlık sistemi olması gereklidir. Aynı zamanda yurttaşlığa kabul bağlamında dayanılan siyasal değerlerin toplumu oluşturan hiçbir kesimi dışlamaması veya asimile etmiyor olması gerekmektedir. Bu bağlamda yurttaşlık kavramı ile ilgili dayanılan siyasal değerlerin anayasal normlara uygun ve gücünü anayasanın temellerinden alması da lazım gelmektedir. Ayrıca etnisite, kültür, dil ve din ayrımı yapılmaksızın toplumu oluşturan her kesimin anayasal kültür kapsamında demokratik sistemin içerisinde yer alması gerekmektedir. Çok kültürlülüğe toplumda müsaade ediliyor oluşu, toplumun çoğunluğunun sahip olduğu kimliğe ilişkin değerlerin de suç veya hukuka aykırı olmasını da gerektirmektedir. Örnek vermek gerekirse, Fransa ve Almanya’da da yaşayan onlarca Avrupa dışından gelen topluluklar olmasına rağmen Fransız veya Alman olmak, Fransızca veya Almanca konuşmak ne bir suç ne de hukuka aykırı bir fiildir. Ancak toplumda baskın olarak bulunan kültürün ve o kültürün değerlerinin, tarihinin toplumu oluşturan her kesim tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Örnek verecek olursak yıllarca koloni olarak yaşayan toplulukların Avrupa nüfusuna dâhil olmasıyla Avrupa’nın sömürgeci tarihinden veya Yahudi soykırımından hayatta kalan Almanya Yahudilerinin Nazi Almanyası’nın insanlık suçu olarak nitelendirilen eylemlerinden sorumlu olmaması gerekmektedir. Anayasal vatandaşlık kavramı birçok siyaset bilimci ve hukukçu tarafından irdelenmiş ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Anayasal vatandaşlık konseptinin bir ülkede uygulanıp uygulanmadığına dair göstere ve belirtiler Müller tarafından ortaya koyulmuştur (Müller, 2007, s. 86-92).

SONUÇ: ANAYASAL VATANSEVERLİK KAVRAMINA GETİRİLEN ELEŞTİRİLER VE JAN-WERNER MÜLLER VE JÜRGEN HABERMAS’IN ELEŞTİRİLERE İLİŞKİN AÇIKLAMALARI

Anayasal vatandaşlık kavramı devlet temelli milliyetçiliğe (statist nationalism) hizmet ettiği yönünde eleştirilmiştir. Hukukçu Joseph Weiler devletin anayasal normlar ekseninde gücünün sınırlandırılmadığını devletin anayasal normlar ekseninde güçlendirildiğini belirterek anayasal vatandaşlık konseptinin devlet temelli milliyetçiliğe hizmet ettiğini beyan etmiştir (Cronin, 2003, s.9). Tel Aviv Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Chaim Gans, anayasal vatandaşlık kavramının kültürel ve siyasal milliyetçilik arasındaki fark olduğunu düşünmüştür (Gans, 2003, s.15).

Kültürel milliyetçilik, kültürü toplumsal birlik ve beraber için amaç olarak görmektedir. Ortak geçmiş(tarih), ahlaki değerler ve sosyal, siyasal kültürden gelen insanların nesilden nesile bu birikimlerini aktarmasıyla oluşan toplumsal birlik kültürel milliyetçiliğin beslendiği ana damardır. Siyasal milliyetçilik ise adalet, refah, özgürlük gibi siyasal değerler ve siyasal kültür ekseninde toplumsal birlik ve beraberliği sağlamaktadır. Siyasal milliyetçilik kültürü toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması konusunda bir araç olarak görmektedir. Bu bağlamda, Gans anayasal vatanseverlik kavramının siyasal milliyetçilik ile iltisaklı olarak devlet temelli milliyetçi bir kavram olduğunu belirtmiştir (Müller, 2007, s.78; Gans, 2003). Bir başka eleştiri ise anayasal vatanseverlik kavramının liberal, anayasal ve demokratik değerlerin toplumsal birlik ve beraberlik için kutsanarak sivil din haline getirildiğine ilişkindir (Müller, 2007, s.75). Müller bu eleştirilerin yerinde olmadığı görüşündedir. Müller anayasal vatanseverliğin liberal milliyetçilik gibi toplumu homojen hale getirmeyi amaçlamadığını vurgulayarak anayasal vatanseverlik konseptinin liberal değerler ekseninde farklı kültürel, tarihsel birikime sahip toplumun her kesiminden bireylerin siyasal anlamda kendini gerçekleştirebileceği ortak bir siyasal alan oluşturduğunu belirtmiştir. Anayasal vatanseverlik bağlamında özgürlük, eşitlik, adalet gibi liberal siyasal değerler temelinde toplumsal birlik ve beraberlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Anayasal vatanseverlik konseptinde toplumsal birlik devlet temelinde değil liberal değerler, temel hak ve hürriyetler temelinde gerçekleşmektedir. Ayrıca anayasal vatanseverlik aynı kültürel, tarihsel geçmişten gelen insanların birbirine olan güvenine değil bireysel farklılıklarına rağmen toplumu oluşturan bireylerin, anayasal normlara altında, birbirlerine duydukları saygıya dayanmaktadır. Bu sebepler dolayısıyla Müller anayasal vatanseverlik kavramının devlet temelli, siyasal milliyetçilikten farklı olduğunu belirtmektedir (Müller, 2007, s.75-85).

Anayasal vatanseverliğin siyasal bir din olduğuna ilişkin getirilen eleştiriler siyasal din kavramının farklı boyutlarının incelenmesiyle açıklanmaktadır. Fransız siyaset bilimci Marcel Gauchet, modern-çağdaş toplumların dini temelden uzaklaşmasıyla (exit from religion) oluştuğunu belirtmektedir (Gauchet, 2005, s.373). Bu sebeple Gauchet modern toplumların ancak anti-demokratik bir şekilde totaliter rejimlerin topluma dayatmasıyla dini temelde şekillendirilebileceğini düşünmektedir (Gauchet, 2005, s.373). Anayasal vatanseverlik konsepti demokratik ve liberal değerler üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda anayasal vatanseverlik kavramı sivil din ile bağdaşmamaktadır. Sivil din anlamında Rousseau'nun sivil din anlayışı bu durumun başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Rousseau, din adamlarının Katolik Kilisesi özelinde, toplumu kendi menfaatlerine yönlendirmesini engellemek adına cumhuriyetçi rejimin temel prensiplerinin topluma dini dogmaların yerine siyasal dogmalar olarak dayatılmasını öngörmüştür (Müller, 2007, s.81). Bu şekilde cumhuriyetçi rejimin değerleri toplumun sivil dini haline gelmiştir. Rousseau'nun sivil din anlayışı dini dogmalara ve din adamlarının manipülasyonuna karşı toplumu korumak adına fonksiyonel anlamda ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Rousseau'nun sivil din anlayışı cumhuriyetçi rejimin değerlerinin toplumsal kabulüne dayanması sebebiyle anayasal vatanseverlik konseptine benzese de anayasal vatanseverlik kavramı farklı olarak Fransız siyaset felsefecisi Jean-Marc Ferry'nin de deyimiyle toplumun bireylerin farklılıkları üzerinde mutabakat sağlamasıdır (Ferry, 2000, s.177). Ayrıca anayasal vatanseverlik kavramı din, millet, ırk gibi yerel değerlerden hiçbirine karşı mücadele etmemektedir, yalnızca demokratik sisteme yöneltilen anti-demokratik saldırılara karşı mücadele etmektedir. Anayasal vatanseverlik kavramı dahilinde demokratik, liberal değerlerin milli bayramlar, ülke bayrağı, milli marş özelinde sivil din haline gelerek toplum tarafından semboller üzerinden kutsandığı düşünülmüştür. Ancak anayasal vatanseverlik kavramı demokratik, liberal değerler özelinde toplumda yurttaşlık bilincinin oluşmasını amaçlamakta olup bireylerin birbirlerine eşit yurttaşlar olarak saygı duymalarını sağlamıştır. Anayasal vatanseverlik kavramı evrensel değerlerden beslenen bir kavramdır ve hiçbir değeri kutsamamaktadır. Anayasal vatanseverlik kavramı yerel düzeyde her kültürden insanı bir araya getirirken, evrensel

düzye de ise her bireyi dünya vatandaşı olarak küresel sisteme entegre etme hedefindedir (Müller, 2007, s.75-85).

Anayasal vatanseverlik kavramı liberal, demokratik değerler üzerine kurulmuş olsa da siyasal pratik olarak başka bir doğrultuda evrilebilmektedir. Bunun sebebi ise siyasetçilerin demokratik sistem içerisinde toplumu anayasal vatanseverlik kavramının değerlerinden uzaklaştırıyor olması ve toplumun zaman zaman yerel değerleri evrensel değerlerden üstün görmesidir. Siyaset bilimci George Kateb, bu bağlamda anayasal vatanseverliğin toplumu ülke için kendini feda etme anlamında (şehitlik) dini temellendirildiğini ve toplumun tarihsel, kültürel değerlerini evrensel değerlerden üste koyarak tarihe dayanan bir vatanseverlik tanımı yapıldığını belirtmiştir¹⁰ (Müller, 2007, s.75-85; Vincent, 2002, s.125-135).

Habermas'ın anayasal vatanseverlik kavramının milli, yerel unsurlardan beslenmemesinin mümkün olmayacağı yönünde eleştiriler getirilmiş, anayasal vatanseverlik kavramının William E. Connolly'nin tabiriyle etnik radikal hareketlerin yükselmesine neden olacak bir "kara delik" olduğu vurgulanmıştır (Connolly, 2000, s.192). Diğer taraftan da Habermas tarafından ortaya koyulan anayasal vatanseverlik kavramının işlerliği olmayacak ölçüde zayıf olduğuna dair eleştiriler getirilmiştir. Anayasal vatanseverlik kavramının zayıf olduğu yönünde eleştiri getirenler öncelikle, Habermas'ın anayasal vatanseverlik kavramının toplumda birlik sağlamayacağı, bireyleri ikna etmekten uzak olduğu belirtilmiştir. Başka bir eleştiri ise, anayasal vatanseverlik kavramının toplumu vatandaşlık hususunda birleştirmek yerine bireyleri liberal demokratik sistemin kurumlarına bağlılığını arttırdığı ancak birlik olma bilinci aşılayamadığıdır. Habermas'ın anayasal vatanseverlik kavramına getirilen bir diğer eleştiri ise milli bilinç, ortak geçmiş, tarihsel ve kültürel birikime karşı ulus üstü oluşturulmaya çalışılan yurttaşlık tanımının yapay olduğudur. Oysa tarihsel, kültürel ilişkiler ve ortak geçmiş bireylerin doğal toplumsal bağlantısını sağlamaktadır (Hayward, 2007, s.186-187).

Habermas, anayasal vatanseverlik kavramının etnik temelde radikalleşmeye neden olmayacağını düşünmektedir. Liberal demokratik değerlerin 18.yy'da ulus devletlerle beraber doğmasının bir tesadüften ibaret olduğu Habermas tarafından vurgulanmıştır (Habermas, 1997). Ulus devlet düşüncesinin ve milliyetçiliğin liberal değerlerle pozitif korelasyonu bulunmadığı Habermas tarafından belirtilmiş olsa da "minimal grup paradigması" adı altında gerçekleştirilen sosyal psikoloji deneyi, bireylerin kendine doğal olarak yakın gördüğü bireylere diğer bireylere nazaran iltimaslı davrandığı gözlemlenmiştir (Hogg ve Abrams, 1988). Ortak geçmişin, tarihsel, kültürel birikimin varlığının insanların ilişkilerini etkilediği sosyal deneylerle de tespit edilmiş olması Habermas'ın bu savının yanlışlığını ispatlamaktadır. Habermas'ın anayasal vatanseverlik kavramının zayıf olduğu iddiaları ise tartışmalıdır. Anayasal vatanseverlik liberal demokratik, evrensel değerlerle ortaya koyulmuş olsa da her toplumun yerel dinamikleriyle evrensel değerlerin (tarih, kültür, dil, din gibi) yorumlanarak topluma sunulacağı ve yerel efsaneleşmiş (mitleşmiş) yaşanmışlıklardan toplumlar kopmayacağı için anayasal vatanseverlik kavramının zayıf olduğu iddiaları olgusal gerçekliği yansıtmamaktadır (Hayward, 2007, s.187-189).

Habermas'ın anayasal vatanseverlik kavramı liberal demokratik değerler ekseninde yurttaşlık bilinci oluşturarak toplumu birleştirmeyi amaçlamıştır (Habermas, 1994). Ancak liberal değerler ekseninde toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanması ne etnik ne de kültürel asimilasyonla gerçekleştirilmemiştir. Liberal demokratik değerlerin evrensel değerler oluşu; özgürlük, bağımsızlık, eşitlik kavramlarının şiddet uzantısı olarak topluma dayatılmaması; liberal değerlerin din, ırk gibi

¹⁰ Agape kavramı hiçbir menfaat düşünmeden aşkla bağlanmak anlamında kullanılmaktadır. Yunanca bir kavramdır. Siyasetçiler tarafından toplumun ülkesine karşılıksız aşk duyması sağlanmak istenilmiş ve bu bağlamda patria yani vatana duyulan aşk olarak kullanılmıştır.

doğuştan gelen değerler olmaması; etnik ve kültürel asimilasyonla sonuçlanmamasını sağlamıştır. Devlet tarafından anayasal sistem üzerinden özgürlük ve eşitlik vurgusu yapılmış liberal değerlerin benimsenmesi sağlanırken bireylerin etnik, kültürel kimliklerine müdahale edilmemesi; ırk, din, dil fark etmeksizin herkes tarafından liberal değerlerin benimsenebilen değerler olması anayasal yurtseverliğin gerçekleşmesini sağlamıştır (Hayward, 2007, s. 190).

Toplumsal birlik beraberliğin sağlanması beraberinde toplumun dışında tutulacakların belirleneceği sorununu ortaya çıkarmıştır. Habermas tarafından liberal demokratik değerleri benimseyen toplumun bu değerlere karşı olanları yabancı olarak kabul etmesi planlanarak bu sorun çözülmüştür (Hayward, 2007, s.191). ABD Anayasası ve Bağımsızlık Bildirgesi'nin de temel değerlerinin bağımsızlık, eşitlik, özgürlük gibi liberal değerler olduğu bilinmektedir. Liberal değerler her ne kadar özü itibariyle saldırgan, sömürgeci politikalarından uzak olarak gözüke de bazı liderler tarafından bu değerler araçsallaştırılmış ve faydalanılmıştır. 2001-2009 yılları arasında ABD'nin 43. Başkanı olarak görev yapan George W. Bush bu liderlerden biridir. Bush, liberal değerlerin korunması adına ABD'nin tarihsel bir rolü olduğuna vurgu yapmış, ABD'nin mevcut sisteminin korunması için bu değerlere sahip olmayan toplumlarla Amerikan halkını mücadeleye çağırmıştır (NSHS ve NSSUSA, 2001). 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi Saldırısı sonrasında, saldırının radikal bir terör örgütü olan El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğinin tespiti üzerine radikal gruplar özelinde liberal değerlere sahip olmayan bütün toplumlara karşı Başkan Bush Amerikan halkını mücadeleye davet etmiştir. Kamuoyu ile paylaşılan Vatan Savunması İçin Ulusal Strateji (National Strategy for Homeland Security -NSHS) ve ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi (National Security Strategy of the United States of America -NSSUSA) de Bush'un bu politikalarını doğrular niteliktedir (Hayward, 2007, s.191; NSHS ve NSSUSA, 2001).

Habermas'ın anayasal vatandaşlık kavramı evrensel liberal değerlere dayanarak yerel kimliklerin reddini öngörürken, tarihsel ve kültürel süreçle mücadele içerisinde bulunacaktır. Aynı şekilde çoğu toplum tarafından günümüzde kabul görmüş olan liberal değerler ekseninde şekillenen anayasal vatandaşlık kavramının yaslandığı liberal değerlerin evrensel niteliği sebebiyle liderler tarafından istismar edilmesi hem kolay hem de çelişkili bir şekilde zordur (Hayward, 2007, s.192).

Amerika Birleşik Devletleri'nde anayasal vatandaşlık kavramının uygulandığı söylenebilir. Vatandaşlığın herhangi bir din veya etnisiteye ait olmaktan kaynaklanmadığı yazılı bir anayasaya sahiptir. Bu şekilde bir ülke olmasına rağmen, "Amerikan istisnacılığı"¹¹ düşüncesi sebebiyle uluslararası arenada gösterdiği aktif müdahalecilik kendi toplumsal barış ve istikrarının sağlanmasına engel olagelmıştır. Bu sebeple Müller, federal uluslararası bir sistem ile değil konfedere uluslararası bir sistemle toplumsal barış ve istikrarın sağlanabileceğini öngörmüş, AB'nin bu hususta öncü olabileceğini planlamıştır. ABD ve diğer ülkelerin de bu uluslararası sisteme eklenmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür. Ulus üstü bir sistemin parçası olarak bütün devletlerin farklı etnik, dini, tarihsel kültürden gelen vatandaşlarının dünya vatandaşı¹² olarak kendini görmesi sağlanmak istenmiştir. Toplumların yerel, ulusal değerlerini (anayasal vatandaşlık bağlamında) muhafaza ederek evrensel, ahlaki değerlere (normlara) adapte olması hedeflenmiş; evrensel ortak normlar olarak ise liberal demokratik anayasal değerler öngörülmüştür. Federal Almanya'da hâkim olan 'Streitbare Demokratie'¹³ ilkesi Müller tarafından ulus aşırı ve ulus üstü konumlandırılmak istenilmiş, bu sayede liberal demokratik anayasal değerlerin evrensel değerler olarak bütün toplumlar nezdinde korunması sağlanacaktır (McCarthy, 2008, s.741). Bu bir nevi küresel anayasal ütopyadır.

¹¹ Amerikan halkının Amerikan Devrimi ile beraber tarihi ve kültürü ile özel, üstün bir halk olduğu diğer uluslara liberal değerleri taşıma misyonunun olduğunu savunan siyasal görüştür.

¹² AB özelinde Avrupa vatandaşı örneği uygulanmaktadır.

¹³ Saldırgan, askeri demokrasi ilkesi; liberal demokratik anayasal değerlere karşı bir saldırı olduğu anda devletin bütün kurum ve kuruluşlarının bu saldırıyı bertaraf etmek için yetkilendirilmesidir.

Bu akademik çalışmada liberal demokratik değerler etrafında kurgulanan anayasal metinlerin etnik milliyetçiliği ve ırkçılığı kamusal alanda sınırlandırırken eş anlı olarak kapsayıcı bir vatandaşlık modeli olarak anayasal yurtseverliği oluşturacağı varsayımı öne sürüldü. Unutulmaması gerekir ki, hukuki düzenlemelerin başat metni olan anayasal belgelerin siyasal ve toplumsal radikalleşmeyi sınırlandıracak sihirli bir reçete olmadıklarıdır. Toplumların demokratikleşme süreçlerini deneyimlemeleri ve bu tarihsel-toplumsal gerçekliğin liberal ve demokratik değerler etrafında kurgulanan anayasal metinleri mümkün kılacağına gerekli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abraham, D. (2008). Constitutional Patriotism, Citizenship, and Belonging, *International Journal of Constitutional Law*, Volume 6, Issue 1, January 2008, s. 137–152.
- Backhouse, S. (2011). *Kierkegaard's Critique of Christian Nationalism*, Oxford University Press.
- Behrmann, G.C. (1993). 'Verfassung, Volk und Vaterland: Zur historischen, pädagogischen und politisch-kulturellen Verortung des Verfassungspatriotismus'. Schwalbach: Taunus.
- Ceric, M. (Jan 4, 2006). Der Wunsch nach einem Staat könnte radikaler sein [The Desire for a State could be More Radical], *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.
- Connolly, W.E. (2000). "The Liberal Image of the Nation," in *Political Theory and the Rights of Indigenous Peoples*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cronin, C. (2003). "Democracy and Collective Identity: In Defence of Constitutional Patriotism," *European Journal of Philosophy* 11, no. 1. s. 1–28.
- Ernst Forsthoff zum 65. (1967). *Geburtstag*, Stuttgart: W. Kohlhammer, s. 37–62.
- Ferry, J.M. (2000). *La question de l'Europe*. Paris: Gallimard.
- Gaucher, M (2005). *La condition historique : Entretiens avec François Azouvi et Sylvain Piron*. Paris : Gallimard.
- Gans, C. (2003). *Limits of Nationalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Habermas, J. (1989). *The New Conservatism: Cultural Criticism and the Historians' Debate*, ed. and tr. Shierry Weber Nicholsen. Cambridge, MA: MIT Press.
- Habermas, J. (1990). *Die nachholende Revolution*, Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Habermas, J. (1994). *Struggles for Recognition in the Democratic Constitutional State* içinde Amy Gutmann, ed. *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, s.107-48.
- Habermas, J. (1997). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy* (Studies in Contemporary German Social Thought), "Appendix II: Citizenship and National Identity". Cambridge: Cambridge Polity Press.
- Habermas, J. (1998). *The Inclusion of the Other*. Massachusetts: MIT Press.
- Habermas, J. (2001). "Constitutional Democracy: A Paradoxical Union of Contradictory Principles?" *Political Theory* 29, no. 6. (s. 766–81).
- Habermas, J. ve Derrida, J. (September 2003). "February 15, or What Binds Europeans Together: A Plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe," *Constellations* 10, no. 3.
- Hayward, C. R. (2007). *Democracy Identity Problem*. *Constellations* Volume 14/2. New Jersey: Blackwell Publishing. s. 182-196.
- Hogg, M. and Abrams, D. (1988). *Social Identifications*. London: Routledge.
- Jaspers, K. (1946) *Die Schuldfrage: Ein Beitrag zur deutschen Frage*, Zurich: Artemis.
- Kumm, M. (2008). *Why Europeans Will Not Embrace Constitutional Patriotism*, *International Journal of Constitutional Law*, Volume 6, Issue 1, January 2008, s. 117–136.
- Loewenstein, K. (1937). 'Militant democracy and fundamental rights- I', *American Political Science Review*. 31: 417–432.
- McCarthy, T. (2008). *Constitutional Patriotism*. *Ethics*, Vol. 118, No. 4. Chicago: University of Chicago Press. s. 739-742.
- Michelman, F. I. (2001). "Morality, Identity and 'Constitutional Patriotism,'" *Ratio Juris* Volume 14, Issue 3.
- Müller, J.-W. (2000). *Another Country: German Intellectuals, Unification and National Identity*, London: Yale University Press.
- Müller, J. W. (2006). *Contemporary Political Theory: On the Origins of Constitutional Patriotism*. Londra: Palgrave Macmillan. s. 278-296.
- Müller, J. W. (2007). *Constitutional Patriotism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Müller, J.W. (2008a). *A General Theory of Constitutional Patriotism*, *International Journal of Constitutional Law*, Volume 6, Issue 1, January 2008, s. 72–95.

- Müller, J. W. & Scheppele, K. L. (2008b). Constitutional Patriotism: An Introduction. *International Journal of Constitutional Law* 6/1. Oxford: Oxford University Press. (s. 67-71).
- Nussbaum, M. (1996). *For Love of Country: Debating the Limits of Patriotism*. Boston: Beacon.
- NSSUSA ve NSHS.(2001).The discussion of “smart borders” in the NSSUSA, 22–3; aynı dökümanın içerisinde “Domestic Counterterrorism, 25–8; and, in the NSSUSA, section V, titled “Prevent Our Enemies from Threatening Us, Our Allies, and Our Friends, with Weapons of Mass Destruction.”
- Postel, D.(June 2007). Last Words from Richard Rorty, THE PROGRESSIVE, (Erişim linki: http://www.progressive.org/mag_postel0607).
- Rawls, J. (2003), *The Theory of Justice*, Harvard University Press.
- Raz, J. (2001). *Value, Respect and Attachment*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmitt, C. (1967) ‘Die Tyrannei der Werte’, in *Säkularisation und Utopie — Ebracher Studien*:
- Smend, R. (1994) *Staatsrechtliche Abhandlungen und andere Aufsätze*, Berlin: Duncker & Humblot.
- Soltan,K. E. (2008). Constitutional Patriotism and Militant Moderation, *International Journal of Constitutional Law*, Volume 6, Issue 1, January 2008, s. 96–116.
- Specter, M. G. (2010). *Habermas an Intellectual Biography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Steinberg, P., M. (1996). *Walter Benjamin and the Demands of History*, Cornell University Press.
- Sternberger, D. (1979, 23 Mayıs). *Verfassungspatriotismus [Constitutional Patriotism]*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.
- Sternberger, D. (1972, 2 Şubat) ‘Böll, der Staat und die Gnade’, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*.
- Sternberger,D. (1990). ‘*Verfassungspatriotismus*’. Insel Verlag.
- Vincent, A. (2002) *Nationalism and Particularity*. Cambridge: Cambridge University Press.